

Szczepański, Janusz

Wojenne dzieje Mazowsza Północnego w publikacjach dr. hab. Ryszarda Juszkiewicza (1992-1997)

Rocznik Mazowiecki 10, 215-218

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Szczepański

Wojenne dzieje Mazowsza Północnego w publikacjach dr. hab. Ryszarda Juskiewicza (1992-1997)

Wśród historycznych zainteresowań dr. hab. Ryszarda Juskiewicza najważniejsza jest historia wojskowości. W 1997 r. ukazała się drukiem jego książka *Działania militarne na Mazowszu Północnym i w korytarzu pomorskim 1920 rok* (Warszawa 1997).

Zadaniem wspomnianej książki była szczegółowa analiza działań militarnych w sierpniu 1920 r. na północnym teatrze Bitwy Warszawskiej. Przebieg walki na północnym Mazowszu podczas wojny polsko-sowieckiej 1920 r. został omówiony wcześniej w publikacji Janusza Szczepańskiego *Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu*, wydanej w 1995 r. przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych i Wyższą Szkołę Humanistyczną w Pułtusk. Jej autor świadomie skoncentrował uwagę na analizie postaw społeczeństwa Mazowsza w różnych fazach bolszewickiego najazdu 1920 r.

R. Juskiewicz szczegółowo analizuje przebieg walk między Wojskiem Polskim a Armią Czerwoną w miejscowościach północnego Mazowsza. Opisuje walki na północnomazowieckim froncie bitwy nad Bugiem i Narwią, zwłaszcza zacięte boje o Ostrołękę, która w polskich planach operacyjnych odegrać miała rolę „drugiego Zbaraża”. Wiele miejsca poświęca obronie Mławy, zmaganiom nad Wkrą, „ciechanowskim zagonom”. Przypomina wypad 203 pułku ułanów na Ciechanów, którego największym sukcesem było zniszczenie radiostacji IV Armii Szuwajewa. Na skutek braku łączności z punktem dowodzenia Tuchaczewskiego największa sowiecka armia nie była w stanie uczestniczyć w przełomowych momentach Bitwy Warszawskiej 1920 r.

R. Juskiewicz opisuje także bitwę o Płońsk, walki o Nasielsk i Pułtusk. W kolejnych swych szkicach analizuje przebieg walk w korytarzu pomorskim, nad dolną Wisłą, opisuje obronę Płocka. Kończy swe rozważania, szukając przyczyn „przerwania niewodu” przez oddziały III Korpusu Konnego Gaja i IV armii sowieckiej wycofujące się znad Wisły. Omawia wreszcie działania pościgowe i „oczyszczające” ze strony Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich.

R. Juskiewicz, w ślad za autorem wspomnianej książki *Wojna 1920 r. na Mazowszu i Podlasiu*, jeszcze dobitniej stara się udowodnić, iż sierpniowe dzia-

łania na północnym Mazowszu dały początek klęsce Armii Czerwonej i zdecydowały o losach wojny polsko-bolszewickiej. Decydujący wpływ na niepowodzenia Tuchaczewskiego miała świetnie operująca 5 Armia gen. W. Sikorskiego, która rozbiła armie sowieckie maszerujące ku Wiśle z zadaniem obejścia Warszawy od północnego zachodu. Teza ta przez cały okres II Rzeczypospolitej i jeszcze w chwili obecnej jest podważana przez piłsudczyków, którzy w zwycięskim zakończeniu Bitwy Warszawskiej 1920 r. widzą wyłącznie zasługi Marszałka Piłsudskiego.

Autor oparł swoje rozważania głównie na materiałach zawartych w przedwojennych opracowaniach historyków wojskowości, na relacjach uczestników walk oraz opublikowanych źródłach do dziejów Bitwy Warszawskiej.

Sądzę, że wiele ciekawego materiału mogącego wzbogacić dotychczasowe ustalenia R. Juskiewicza zawierają nie wykorzystane przez autora zespoły archiwalne, przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie. Do tekstu publikacji wkradły się nieścisłości, błędny podpis pod zdjęciem na s. 169 (znaczna część zdjęć prezentowanych w książce pochodzi z Centralnego Archiwum Wojskowego). Jednym ze współwydawców książki jest Mazowieckie Towarzystwo Naukowe, a nie Mazowieckie Towarzystwo Badań Naukowych. Mankamentem ostatniej książki R. Juskiewicza jest brak bibliografii. Zaletą omawianej książki jest natomiast bardzo dobrze dobrany zestaw map, dokumentów, ilustracji oraz indeksy nazwisk i miejscowości.

Wspomniane wcześniej usterki, które nie obarczają wyłącznie autora, a przede wszystkim wydawnictwo, w niczym nie pomniejszają poznawczych i naukowych walorów omawianej tu publikacji. Stanowi ona istotny wkład w bliższe poznanie militarnych dziejów Mazowsza i Pomorza w okresie zmagañ z bolszewickim najeźdźcą 1920 r. Powinna także znaleźć poczesne miejsce w historiografii wojny polsko-sowieckiej 1920 r.

Uwadze czytelników interesujących się dziejami wojennymi Mazowsza Północnego nie powinny ująć także trzy inne publikacje R. Juskiewicza. W 1992 r. ukazała się drukiem jego ciekawa książka *Walki o przedmościa. Różan-Pułtusk-Płock 1939* (Warszawa, ss. 167).

Do tej pory historycy polskiego Września 1939 r., m.in. Jerzy Jurga, najwięcej miejsca poświęcili walkom na przedmościu różańskim i pułtuskim. Natomiast walki o przedmoście płockie były zupełnie nie opracowane. Świetny znawca dziejów kampanii wrześniowej na Mazowszu Północnym (w 1987 r. ukazała się jego książka *Wrzesień 1939 r. na Mazowszu Północnym*, Ciechanów, ss. 540), znakomicie kreśli obraz przygotowań do obrony poszczególnych przedmości, jak też przebieg walk pod Różanem, Pułtuskim i Płockiem w pierwszej fazie kampanii wrześniowej.

Stało się to możliwe dzięki przeprowadzeniu kwerendy źródłowej, m.in. w zbiorach archiwalnych Wojskowego Instytutu Historycznego w Warszawie oraz Instytutu gen. Władysława Sikorskiego w Londynie, gdzie są przechowywane akta Armii „Modlin”.

130-rocznica wybuchu powstania styczniowego zainspirowała R. Juszkiewicza do opublikowania książki *Powstanie styczniowe na Północnym Mazowszu* (Warszawa 1992, ss. 208).

W istocie, dzięki publikacji R. Juszkiewicza przebieg jednego z najbardziej dramatycznych polskich zrywów narodowowyzwoleńczych możemy ocenić wyłącznie przez pryzmat wydarzeń w powiecie mławskim, a częściowo także sierpeckim i żuromińskim. Zrozumiałe, że autor najwięcej miejsca poświęcił działalności Zygmunta Padlewskiego, naczelnika województwa płockiego, rozstrzelanego w Płocku w połowie maja 1863 r. W plastyczny sposób ukazał specyfikę wojny partyzanckiej, toczonej na mazowieckich równinach z przeważającymi siłami armii carskiej.

R. Juszkiewicz podjął się także trudu przeanalizowania składu społecznego uczestników powstania styczniowego. Noty biograficzne obejmują ok. 500 uczestników walk 1863-1864 i osób związanych z powstaniem styczniowym, pochodzących głównie z powiatu mławskiego. Autor spisu uczestników powstania wykorzystuje m.in. dane zaczerpnięte z jednego z artykułów zamieszczonych w przedwojennej prasie płockiej.

Walorem tej cennej publikacji jest prezentacja wielu zdjęć uczestników walk zbrojnych 1863 r., pomników, tablic związanych z powstaniem, których wykaz został zamieszczony na końcu książki.

W 1993 r. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Przasnyskiej opublikowało książkę R. Juszkiewicza *Czas cierpień, walki i bohaterstwa. Powiat przasnyski w latach 1939-1945* (Przasnysz, ss. 245).

Czytelnik tej wartościowej publikacji dowiadyuje się o metodach, jakie hitlerowski okupant stosował wobec społeczeństwa powiatu przasnyskiego, m.in. wobec ludności żydowskiej. Drugi z rozdziałów książki Juszkiewicza poświęcony jest początkom ruchu oporu na ziemi przasnyskiej, widzianego przez pryzmat działalności Organizacji Wojskowej „Walka”, Polskiej Organizacji Narodowo-Syndykalistycznej, Komendy Obrońców Polski, Chłopskiej Organizacji Wolności „Raclawice”, Polskiej Organizacji Zbrojnej, Stronnictwa Ludowego „Roch”, Narodowej Organizacji Wojskowej i wreszcie Związku Walki Zbrojnej.

Zrozumiałe, że autor najwięcej miejsca poświęca największym organizacjom polskiego podziemia: Armii Krajowej i Narodowym Siłom Zbrojnym, omawiając ich strukturę i działalność wymierzoną przeciwko okupantowi. Przedstawia skalę aresztowań, jaka dotknęła konspirację powiatu przasnyskiego. Omawia też największe akcje bojowe oddziałów Armii Krajowej stoczone latem 1944 r., konflikty z oddziałami Armii Ludowej i radzieckimi oddziałami wywiadowczymi.

Cenny materiał źródłowy zamieszczony w książce został zebrany dzięki wykorzystaniu relacji i wspomnień setek uczestników ruchu oporu. Autor wykorzystał też liczne opracowania. Nie był w stanie dotrzeć do akt gestapo rejencji ciechanowskiej, które przez długi czas znajdowały się w Archiwum MSW, a obecnie są przechowywane w placówkach państwowej służby archiwalnej.

Publikacja R. Juszkiewicza wzbogacona jest o indeksy, liczne zdjęcia, mapę powiatu przasnyskiego. Wydawcę natomiast należy obarczyć winą za niestanną korektę i zbyt skromną szatę graficzną tej cennej pozycji wydawniczej.

Reasumując, badawczy trud dr. hab. R. Juszkiewicza przynosi wymierne efekty. Jego ostatnie publikacje książkowe wzbogacają naszą wiedzę o dziejach północnego Mazowsza, zwłaszcza w jego militarnym aspekcie. Ze względu na ogromne wartości poznawcze i wątki patriotyczne, powinny być one nie tylko czytane przez miłośników dziejów Mazowsza, ale także wprowadzone przez władze oświatowe do wykazu obowiązkowej lektury szkolnej z historii.